

Siteri Róbert

HAZAFIAS DALCSOKOR ÉS MEZÍTÁBAS TORNÁSZCSAPAT ***(Adalékok a Bihar vármegyei ének- és tornaversenyek történetéhez)***

A szervezett és általános alapfokú oktatás bevezetése óta valamennyi korszakban az alsó fokú (elemi) iskolák szorosan kötődtek társadalmi környezetükhöz, és folyamatosan tükrözték annak változásait. Az alsó fokú iskolával – különösen kisebb települések esetében – a település lakóinak igen széles köre kapcsolatban állt, mint tanuló, mint szülő-nagyszülő, vagy éppen mint pedagógus. Ezért az iskola mindig is többet jelentett csupán a felhalmozott ismeretek átadására szolgáló intézménynél. Az iskolában dolgozó pedagógusoktól elvárás volt (és napjainkban is az) a helyi közéletbe, a település kulturális életébe való bekapcsolódás, esetenként annak szervezése, rendezvények lebonyolítása stb.

Fontos feladata – és érdeke is – volt a pedagógusnak időről időre az iskoláról „kifelé” (leginkább a fenntartó és a szülők felé) mutatott előnyös kép kialakítása és ennek a képnak a megfelelő formában történő bemutatása is. (Ez már az alapfokú oktatás általánossá válásától kezdve jellemző, gondoljunk a XVIII., XIX. század elemi iskoláiban kötelező „examenekre” ünnepélyes vizsgákra, melyeket félévenként tartottak a templomban az előjárók és a szülők nyilvánossága előtt.¹)

Az oktatás ügye – és különösen az általános és kötelező alapfokú oktatás ügye – stratégiai terület is. Az éppen aktuális politikai rendszer, illetve a regnáló hatalom számára nem elhanyagolható, hogy az iskola milyen szellemben és mit közvetít a felnövekvő nemzedékek számára.

Tanulmányomban a Trianon után létrejött „csonka Bihar” vármegye oktatástörténetének egy érdekes színteréről, az elemi iskolák körzeti ének- és tornaversenyeiről összegyűjtött adatokat kívánom közreadni. Ezek az ünnepélyes külsőségekkel, rendszeres időközönként megrendezett versenyek a fent említett három terület (az országos oktatáspolitikai célkitűzései, a helyi társadalmi környezet viszonyai és az egyes iskolák működése) sajátos és korra jellemző kapcsolatrendszeréről adnak jellegzetes képet.

A versenyek előzményei

Az elemi iskolai ének- és tornaversenyek kezdeteiről Kolumbán Lajos királyi tanfelügyelő 1932-ben elhangzott rádióelőadásában emlékezett meg. Az előadás szövegét a Testnevelés című pedagógiai módszertani-szakmai folyóirat 1933. januári számában közölte.²

¹ Szekerczés 1986: 272.

² Kolumbán Lajos 1933. Érdemes megemlíteni, hogy Kolumbán Lajost a tudománytörténet néprajzkutatóként, illetve az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom jelentős hatású szervezőjeként tartja nyilván. Benedek Elek rokona, Kolumbán Samu etnográfus unokaöccse. Ugyanakkor tanítói végzettséggel elemi iskolai, majd polgári iskolai tanár. 1909 és 1937 között Pest, Udvarhely, Zemplén, Borsod vármegyék királyi tanfelügyelője, 1937–40-ben tankerületi főigazgató-helyettes.

Kolumbán előadásába a népiskolai ének- és tornaünnepélyek tizenöt éves múltjáról beszél. Említést tesz a legelső ilyen rendezvényről: „Az első ilyen körzetes népiskolai ünnepély fényes külsőségek között Székelykeresztúron folyt le 1917 tavaszán húsz különféle jellegű iskola közreműködésével.”³ E rendezvény nagyságát jellemzi az adat, mely szerint azon közel 3000 (!) gyerek vett részt.⁴ Az I. világháború eseményei később nyilván megakasztották a folyamatot, hiszen a nehéz körülmények között maga az oktatás, az iskolák működése is akadozott. A helyzet konszolidálódásával a versenyek rendszere újraindult és „... e csonka országban Zemplén megyéből indult ki 1922. év tavaszán. És mélyebb gyökeret Borsod, Hajdú, Bihar, Békés, Szolnok megyékben vert.”⁵

Kolumbán Lajos előadásában a körzeti ünnepélyek megrendezésének pedagógiai célját is megfogalmazta: „... a népiskolai testnevelést csak úgy lehet kiemelni érdek telenségéből és úgy lehet a nép között népszerűvé tenni, ha körültekintő célkitűzéssel évről-évre megismétlődő népiskolai tornaünnepélyeket rendezünk.”⁶ Ezek a szavak – mondhatjuk – a szakmai közvélemény álláspontját tükrözik. A pedagógus szakma legkiválóbb szakemberei hasonlóképpen vélekedtek. Mezey Ferenc székesfővárosi testnevelés-szakfelügyelő például így ír: „... az évről-évről tornabemutatóknak kell a szülők előtt tudatosra tenni, tényekkel igazolni, hogy a zseni, fejlődő testi szervezetnek a rendszeres, megerőltetés nélküli, vidám, játékos testgyakorlásra feltétlen szüksége van, hogy nem szabad a gyermeket idő előtt nehéz, testét-lelkét lenyűgöző terhes munkára befogni. Az itt látottakból kell a szülőknek arra a meggyőződésre jutnia, hogy a lélek nemes indulatai csak gonddal, céltudatosan nevelt egészséges testben fejlődhetnek ki.”⁷

A tanítók a versenyek megszervezéséhez központi utasítást kaptak. E szerint a vármegyék területét testnevelési körzetekre kell osztani, melyek központja egy-egy nagyobb település. Figyelemmel kell lenni arra, hogy a körzetbe tartozó települések ne legyenek messzebb a központtól 5-6 kilométernél, mert úgy a csapatok nem tudnák gyalog (!) könnyűszerrel a verseny helyszínét megközelíteni. A versenyek ének- és tornaanyagát a tanterv alapján központilag kidolgozták és eljuttatták az iskolákba, mint kötelezően betanítandó anyagot. Emellett az egyes tanítóknak lehetősége volt szintén a tanterv keretében illő szabadon választott műsorszámok betanítására is.⁸

Az elemi iskolai ének- és tornaversenyek megszervezését azonban nem csak a pedagógusszakma, hanem a politika is erőteljesen szorgalmazta. Klebelsberg Kunó kultuszminiszteri tevékenységének sarkalatos pontja volt az iskolarendszer fejlesztése, az oktatás-nevelés színvonalának emelése. A testi nevelés a kiemelten támogatandó területek körébe került.

³ Kolumbán i. m. 79.

⁴ Kolumbán i. m. 79.

⁵ Kolumbán i. m. 79. (Bár Kolumbán nem említi, de a versenyek kezdeményezésében nyilván vezető szerepe volt, hiszen az egyes vármegyékben tanfelügyelői működésének és a versenyek megindulásának ideje egybeesik.)

⁶ Kolumbán i. m. 78.

⁷ Mezey 1933: 237.

⁸ Kolumbán i. m. 79.

„Trianonban azt is megparancsolták nekünk, hogy helyezzük hatályon kívül több, mint félszázados általános védkötelezettségünket, amivel nem csak katonai téren gyengítettek bennünket, hanem a nevelés terén is. Mert az általános tankötelezettségen felépült népiskola nevelőmunkáját az általános védkötelezettségen alapuló katonáskodás valósággal továbbfolytatta, amikor engedelmességre és fegyelemre nevelt s gyakorlataival a testet erősítette és edzette. Gondoskodnunk kell arról, hogy azt a testedző munkát, amelyet korábban az egész férfi népességgel a hadsereg végzett, most a magyar sport végezze el” – írta Klebelsberg a Nemzeti Sport 1928. december 24-i számában. Hasonló szellemben fogalmaz a Testnevelési Főiskola 1930-ban megjelent almanachja is: „A test egészséges fejlődésének rendszeres irányítása már nem csak iskolai követelmény, hanem nemzeti érdek...”⁹ A fejlesztési elképzelések nem maradtak pusztán a szólamok szintjén. Már 1921-ben külön törvény született a testnevelésről (1921:53. törvénycikk), amely pontosan szabályozta az iskolai testi nevelés rendszerét. (Említést érdemel, hogy a törvény nem állt meg az elemi iskola szintjénél, hiszen az iskolából kikerülő fiatalok számára a 12. életévtől egészen 21 éves korig a leventemozgalom keretei között folytatandó testnevelést írt elő. A leventeegyesületek tevékenységében a sport, a testi nevelés központi szerepet játszott.)¹⁰ 1925-ben új tanterv jelent meg. Ez a testnevelésórák számát a népiskola valamennyi évfolyamán heti 2 órára emelte (ez az előző, 1869-es tantervben heti 1 volt), majd a tanterv 1928-as módosítása ezt a számot tovább – heti 3-ra - növelte.¹¹ (A tantárgyi óraszámokat tekintve ez a leglényegesebb eltérés a régi tantervhez képest.) Az említett törvény 1924-ben kelt végrehajtási utasításának I. fejezet 5. paragrafusában „Évzáró összefoglalás és tornaünnep” cím alatt rendelkezik a tanév végi tornaünnepélyek megtartásáról: „Az iskolai év végén minden iskolában összefoglaló tornabemutatót és sportmérkőzést kell tartani, mely az iskolában végzett testedző munkáról lehetőleg teljes képet adjon. Ezt az összefoglaló bemutatót iskolai ünnep követheti, melyet lehetőleg valamely hazafias ünnepel hozzanak kapcsolatba.”¹²

Bihar vármegyében az első körzeti ének- és tornaversenyt 1928-ban tartották meg Orbán Kálmán királyi tanfelügyelő kezdeményezésére. Az első ünnepélyes rendezvényre Berettyóújfaluban került sor június 5-én, a Bihari Általános Tanító Egyesület közgyűlése alkalmából.¹³ (A „szomszéd vár” Hajdú megye már előző évben nagy sikerrel megtartotta első ilyen rendezvényeit.¹⁴ Így a vármegye pedagógusainak alkalma nyílt a verseny szervezésével és lefolytatásával kapcsolatosan tapasztalatokat szerezni.)

⁹ Testnevelési Főiskola Almanachja 1925. 3; 1930. 10.

¹⁰ Pukánszky–Németh 1997: 619.

¹¹ Tanterv az elemi népiskolák számára. 1925. évi máj. 14-én kelt 1467. eln. sz. rendelet. (Az óratervek 1926-ban és 1928-ban történt módosításának figyelembevételével). Bp. 1928. Kir. Egyetemi Nyomda

¹² Ivánkovich 1928: 549.

¹³ Népinevelési Közlöny, 1928. 28.

¹⁴ Az új népiskolai tanterv általános ismertetése. Népinevelési Közlöny, 1926. 8–9. sz. 74.

A versenyek résztvevői

A versenyek megrendezéséhez a vármegyét – a központi utasításnak megfelelően – nyolc testnevelési körzetre osztották. A körzetek központjai, a rendezvények helyszínei általában a járási székhelyek lettek. Egy körzethez (a központtal együtt) 3-6 település elemi iskolái tartoztak. A versenyeken egyaránt részt vettek az állami, a községi és a felekezeti (református, római és görög katolikus, izraelita) iskolák tanulói. Később egyes körzetekben alkalmanként más település vette át a központ szerepét, illetve egyes települések más körzethez kerültek át. 1928-ban a legelső versenysorozatban a vármegye 61 településéből 33 vett részt. Ez pontosan 40 elemi iskolát jelentett.¹⁵ Az első rendezvények tapasztalatai kedvezőek lehettek úgy a pedagógusok, mint a „nagyközönség” részéről. Felmerült az igény a folytatásra, a résztvevők köre évről évre bővült. 1930-ban Berettyóújfaluban, Biharkeresztesen, Biharnagybajomban és Sarkadon a járási levante tornaünnepélyllyel együtt tartották meg a versenyeket.¹⁶ Ez azonban nem vált gyakorlattá – nyilván a két rendezvény összekapcsolása plusz szervezési nehézségeket okozott – a későbbiekben a két versenyt külön-külön rendezték meg. Ebben az évben meghívást kapott és bemutatót tartott – súlyemelésben, birkózásban és nyújtón – az egyes helyszíneken a Debreceni Torna Egylet atlétacsapata is.¹⁷ Az 1931-es versenyeken már a vármegye valamennyi községe képviseltette magát (összesen 87 iskola tanulói szerepeltek).¹⁸ Ez alkalmanként 300-400 fő fellépő tanulót és többezres nézőközönséget jelentett.¹⁹ A csapatok tagjai főként az elemi iskolák V-VI. osztályos tanulói közül kerültek ki. De mindegyik helyszínen lehetőséget kapott néhány I-II. osztályosokból álló, sőt óvodás, ún. „játékos tornacsapat” is a bemutatkozásra. (Ezeket nem számítottak a versenyző csapatok közé.)

A 30-as évek második felétől a körzeti versenyek rendszere fellazult. Bár a Nadányi Zoltán által szerkesztett Bihar vármegye monográfia közoktatásról szóló fejezete az elemi iskolák tevékenységének bemutatásánál külön megemlíti a rendezvénysorozatot,²⁰ ebben az időszakban már inkább az egyes községi iskolák egyedül – iskolai keretben – megrendezett bemutatóiról, ünnepeiről találhatunk híradásokat.²¹ A berettyóújfalui református iskola igazgatója 1941-ben már felteszi a kérdést a tantestületnek: „Tartsunk-e tornaünnepélyt és műsoros előadást?” (A tantestület a tornaünnepély megtartása mellett szavazott, vállalva a felkészítéssel és a rendezéssel járó plusz elfoglaltságot és munkát.)²²

A nyugodt munkát lehetővé tevő békés időszak véget ért, a kialakuló háborús helyzet az iskolai munka fontossági sorrendjében hátrébb szorította ezt a tevékenységet. Nem

¹⁵ A körzetközpontok, résztvevő települések és iskolák összefoglalását ld. az I. sz. mellékletben, a csapatokat felkészítő tanítók névsorát ld. a III. sz. mellékletben.

¹⁶ Bihar, 1930. máj. 1. 6.

¹⁷ Bihar, 1930. jún. 22. 5.

¹⁸ Bihar, 1931. máj. 28. 3.; 1931. jún. 18. 6-7.

¹⁹ Bihar, 1935. jún. 27. 4.

²⁰ Köves 1938: 303.

²¹ Pl. Bihar, 1936. június 25. 7.

²² HBML VIII. 169/a

hagyható figyelmen kívül, hogy a második bécsi döntéssel Bihar vármegye kiegészült, és a vármegye központja 1940-től újra Nagyvárad lett, ami a körzeti versenyek megrendezése szempontjából egy köztes állapotot jelentett.

A versenyek megszervezése

A körzeti ének- és tornaversenyek megrendezésére minden évben május közepe és június vége között került sor, a különböző körzetközpontokban más-más időben. Ennek oka az volt, hogy a vármegye tisztségviselői – főispán, országgyűlési képviselők, királyi tanfelügyelő – mindegyik helyszínen meg tudjanak jelenni, „emelve az esemény rangját”. (Az első évben Budapestről a központi országos testnevelési szakfelügyelők is végiglátogatták a versenysorozatot.²³)

Egy-egy rendezvény egész napos programot jelentett. Az énekkarok versengését a versenynap délelőttjén tartották meg a települések valamely arra alkalmas helyiségében – pl. járási hivatal, leventeotthon, iskola nagyterme. A rendezvény mindenhol a Nemzeti Hízekegy közös eléneklésével kezdődött, és a Himnusz eléneklésével ért véget. A csapatok sorrendjét sorsolással döntötték el. Minden csapat műsora két részből állt: a központilag előírt kötelező darabokból és a szabadon választott énekszámokból. Sajnos teljes programokra nem sikerült rábukkannom, a dalszövegek összeállításáról a sajtótudósítások elszórt megjegyzéseiből alkothatunk képet. Ezek szerint az énekszámok kiválasztásánál elsődleges volt a hazafias nevelés szempontjainak figyelembevétele. A bihari pedagógusok hivatalos lapjának számító Népnevelési Közlöny 1928. március havi száma arról értesíti a felkészítő tanítókat, hogy a tanfelügyelő az énektorna kötött darabjainak anyagát módosította. Így az „Indul” lemarad, az egyedüli kötött darab a népdalegyveleg lesz. A szabadon választott darab legfeljebb két részből állhat.²⁴ A Bihar című hetilap versenyről szóló tudósítása két népdalt megemlített: a „Könnyben úszik két szemem pillája” és a „Nehéz bilincünket zokogva zörgetjük” kezdetűeket.²⁵ Az 1929-es versenyről szóló tudósításból a berettyóújfalui református elemi iskola egyik csapatának szabadon választott darabjait ismerjük meg. Ezek: Brahms: „Bölcsődal”, a „Vasárnap reggel” kezdetű finn népdal és Schnorr Károly „Az örömdal” című műve.²⁶ Az 1931-es zsákai versenyről szóló tudósításban a csökmői énekkar „Csínom Palkó egyvelegét” emeli ki a lap.²⁷ A versenyző csapatok között egyaránt voltak fiú-, lány- és vegyes karok, melyek általában két vagy három szövegre adták elő a műveket. A felkészítő tanítók ügyeltek a külsőségekre is. Az énekkarokban szereplő tanulók egységes formaruhában léptek fel (ld. II. sz. melléklet).

A tornaversenyeket a versenynap délutánján (általában 3 órai kezdettel) tartották meg a körzetközpont levente-sportpályáján. Az ünnepségeket itt is központi „forgatókönyv” alapján rendezték, általában a következő volt a programok sorrendje:

²³ Népnevelési Közlöny, 1928. 6. sz. 36.

²⁴ Népnevelési Közlöny, 1928. 3. sz. 14.

²⁵ Bihar, 1929. május 30. 2.

²⁶ Bihar, 1929. május 30., 2.

²⁷ Bihar, 1930. június 19., 6.

1. A tornacsapatok felvonulása
2. Fiúcsapatok kötött gyakorlatai
3. Lány- és vegyes csapatok kötött gyakorlatai
4. A körzeti székhelyen lévő óvoda játékos tornája
5. Az iskolák I–II. osztályos tanulóinak játékos tornája
6. A fiú-, leány- és vegyes csapatok szabadon választott gyakorlatai
7. Atlétikai számok döntője
8. Díjkiosztás
9. Elvonulás ²⁸

A sorrend minden évben nagyjából ugyanez volt, esetenként játékos, szórakoztató versenyfeladatok (zsákban futás, kötélhúzás) is bekerülhettek a programba.²⁹ A tornaversenyek is a Nemzeti Hiszekegy eléneklésével kezdődtek. A lánycsapatok és a kisebbek játékos tornacsapatai inkább zenés mozgásokat, táncokat adtak elő a tornaverseny keretében. Például a tudósítások megemlítik 1933-ban Hencidán a helyi 12 fős lánycsapat „magyar táncát”³⁰, 1934-ben Körösszakálban a körösnagyharsányi I. osztályosok „irredenta játékos tornáját” , a körösszakáli lánycsapat „magyar táncok” bemutatóját, Komádiban a lánycsapat „kör- és magyar táncát”, Derecskén pedig a derecskei lánycsapat „arató táncát”,³¹ 1935-ben Biharnagybajomban a bihertordai csapat a Nemzeti Hiszekegy dallamára végzett gyakorlatokat, a sárrétudvari csapat „magyaros táncot”, a biharnagybajomi „magyar körtáncot” adott elő.³² A fiúcsapatok gyakorlatai inkább voltak sport, illetve torna jellegűek: rendgyakorlatokról, dán ritmikus szabadgyakorlatokról, a tanulók alkotta gúlákról szólnak a tudósítások.³³ (Bár a korhangulat itt is kifejezésre jut, például Berettyóújfaluban 1929-ben a győztes csapat gyakorlatának címe „Nem, nem, soha!” volt.³⁴)

A csapatok bemutatóit egyéni atlétikai versenyek követték. Itt a versenyszámok a következők voltak: lányoknak 50 méteres síkfutás, fiúknak szintén 50 méteres síkfutás, távol- és magasugrás. ³⁵

A versenyek eredményhirdetéssel zárultak. Mind az ének-, mind a tornaverseny győztes csapata Bihar vármegye vándorzászlaját vehette át a zsűri elnökétől, vagy a rendezvényre meghívott legrangosabb vendégtől. A zászlót a következő évi versenyig a győztes csapat őrizte, majd a verseny kezdetén a zsűri elnökének visszaadta. Az egyéni (atlétikai) számok győztesei ezüst-, második helyezettei bronzérmeket vehettek át teljesítményükért.³⁶

²⁸ Bihar, 1931. május 14., 4.

²⁹ HBML VIII. 169/a

³⁰ Bihar, 1933. június 29. 4.

³¹ Bihar, 1934. június 28. 2.

³² Bihar, 1935. június 27. 4.

³³ Mezey 1934: 204.

³⁴ Bihar, 1929. május 30. 2.

³⁵ Bihar, 1929. május 30. 3.

³⁶ Bihar, 1929. május 30. 3.

A versenyek, mint a helyi társadalom eseményei

A körzeti ének- és tornaversenyek a két háború között a vármegye lakosságának igen széles körét megmozgató, a legnagyobb léptékű rendezvénysorozatok közé tartoztak. (Hasonló csak a járási leventeversenyek rendszere volt ebben az időben.) A helyi közösség számára fontos és várt esemény volt évről évre ez a rendezvény. A szülők, illetve a döntéshozó helyzetben levő személyek esetenként nem csak passzív szemlélői, de aktív támogatói is voltak a rendezésnek. A versenyek lebonyolításának anyagi oldalához az egyes iskolák adományozókat – mai kifejezéssel „szponzorokat” – kerestek. A versenyeknek ugyanis voltak olyan költségvonzatai, amelyeket az iskolák (illetve a szülők) önerőből nem tudták felvállalni. Igen költségigényes volt például a csapatok formaruháinak beszerzése, elkészítése. A fenntartók, a községi és járási testnevelési bizottságok és a helyi pénzüzetek járultak hozzá - leginkább anyagilag – a rendezvények lebonyolításához. Például Berettyóújfaluban az 1928. május 13-i gyűlésén a presbitérium határozatában megbízta az igazgató-tanítót, hogy „20-25 szegény tanulónak tornatrikót és nadrágot beszerezzen”.³⁷ Ugyanebből az évből a pénzádományokról tantestületi gyűlés jegyzőkönyvéből értesülhettünk. Ezek szerint a berettyóújfalui református egyház 117 pengő 90 fillért, a berettyóújfalui Hangya Szövetkezet 80 pengőt, az Angol–Magyar Bank berettyóújfalui fiókja 40 pengőt, a Debreceni Első Takarékpénztár 50 pengőt adományozott a versenyek alkalmából a református iskola növendékeinek tornaruha vásárlására. ³⁸ Szintén tantestületi gyűlési jegyzőkönyv szól arról, hogy 1929-ben a Debreceni Első Takarékpénztár a tanulók tornaruháival történő ellátására 25 pengőt adományozott.³⁹ A „szponzorálás” hagyománnyá vált, hiszen 1940-ben is a tornaünnepélyi ajándékokat és jutalomkönyveket a helyi Hangya Szövetkezet fedezte.⁴⁰ Az adományozás módja és a nagyságrendje nyilván hasonló volt a többi körzetközpontban is. Mint már szó volt róla, a versenyeken részt vevő tanulók száma egy-egy helyszínen általában 300 fölötti volt. Ehhez esetenként többezres nézőközönség járult. A helyi érdeklődőkön kívül a „vidéki” csapatokat is elkísérték szülők, szurkolók községeikből (pl. 1934-ben a Biharnagybajomban 2000 nézőről számol be a tudósítás).⁴¹ Egy – szintén ebből az évből származó – berettyóújfalui tantestületi jegyzőkönyv bejegyzése szerint az igazgató arról beszélt, hogy a versenyeken a jövőben legalább 700 szék lesz szükséges).⁴² A nézőszámot az eladott belépőjegyek számából pontosan meg lehetett állapítani. A jegyárakból a rendező iskola tantestülete határozott és a bevétel az iskoláé maradt. A nézőközönség igényeinek megfelelően háromfajta jegyárat alakítottak ki. Így volt tribünjegy, ülőhelyre és állóhelyre szóló jegy. Néhány adat Berettyóújfaluból a jegyárakról és a bevételekről: 1930-ban a tantestület az ülőhelyek árát 50, az

³⁷ 1928. május 13-i gyűlés jkv. 97. sz. határozat. Berettyóújfalui református egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei 1922–1943. A Berettyóújfalu Református Egyházközség Irattára.

³⁸ HBML VIII. 169/a

³⁹ HBML VIII. 169/a

⁴⁰ HBML VIII. 169/a

⁴¹ Bihar, 1934. június 28. 2.

⁴² HBML. VIII. 169/a

állóhelyekét 20 fillérben állapította meg.⁴³ 1934-ben a tribünjegy 1 pengő volt.⁴⁴ 1941-ben 60 filléres ülő-, 30 filléres ülő-, és 10 filléres állóhely jegyekről döntött a tantestület.⁴⁵ A jegyárakból származó „bruttó” bevétel 1934-ben 252 pengő 30 fillér,⁴⁶ 1940-ben 118 pengő 40 fillér volt.⁴⁷ A bevétel felhasználásáról a tantestület határozott. (Érdekességképpen: Berettyóújfaluban több alkalommal is felmerülő ötlet volt, hogy az összeget kiegészítve vásároljanak filmvetítő gépet az iskolának.)⁴⁸

A „mezítlás tornászcsapat”

A körzeti ének- és tornaversenyek kereteiben az évek során számos jól felkészített, színvonalas műsort bemutató csapat lépett fel. Közülük egy a vármegye határain túl is sikereket ért el, ezért érdemes külön megemlékeznünk róla. Ez a csapat a berettyóújfalui református elemi népiskola úgynevezett „mezítlás tornászcsapata” volt. A csapatot Debreczeni Lajos kántor-tanító készítette fel, tagjai az V–VI. osztályos fiú tanulók közül kerültek ki.⁴⁹ A csapat megalakítását 1932-re vagy ’33-ra tehetjük, mert az előző évekből nem említik (Debreczeni Lajosnak – aki a versenyek kezdetétől részt vett a tanulók felkészítésében – a korábbi években más csapatai voltak). 1934 áprilisában pedig már budapesti út előtt álltak.⁵⁰

A csapat ugyanis meghívást kapott az 1934-ben Budapesten megrendezett tornász-világbajnokságra és XII. nemzeti tornaünnepélyre. A meghívás a Magyar Országos Torna Egyesületek Szövetségétől (MOTESZ) érkezett,⁵¹ melynek képviselője az előző évben láthatta a „mezítlás” csapat gyakorlatát. A világbajnoksággal egy időben testnevelés-módszertani konferenciát is tartottak, melynek egyik központi témája volt a vidéki iskolák testnevelésének helyzete. Ehhez kapcsolódtak bemutató tanítások és az ország különböző részeiből érkező iskolai csoportok bemutatói.⁵² A meghívás a „mezítlások” részére egy ilyen bemutató megtartására szólt (vendégként a csapat a világbajnokság egész időtartamára Budapesten tartózkodhatott). A MOTESZ meghívása az iskolaszékhez érkezett, mely azt továbbította a fenntartó képviselője, a presbitérium felé, azzal a kéréssel, hogy a felmerülő költségek fedezéséhez az egyházközség járuljon hozzá (a MOTESZ csak az elszállásolást és az útiköltséget fedezte). A presbitérium a kérést elutasította – „az egyház nem lévén abban a helyzetben, hogy e célra bármennyit is juttatni tudjon” – de az iskolaszéki elnök (lelkész) útján megkeresést intézett a községi testnevelési bizottsághoz 100 pengő és a vármegyei testnevelési bizottsághoz

⁴³ HBML VIII. 169/a

⁴⁴ HBML VIII. 169/a

⁴⁵ HBML VIII. 169/a

⁴⁶ HBML VIII. 169/a

⁴⁷ HBML VIII. 169/a

⁴⁸ HBML VIII. 169/a

⁴⁹ Bihar, 1934. június 7. 3.

⁵⁰ HBML VIII. 169/a

⁵¹ 1934. április 8-i presbitériumi jkv. 114. sz. határozat. Berettyóújfalui református egyházközség presbitériumának jegyzőkönyvei 1922–1943

⁵² Mezey 1934: 204

300 pengő segély kiutalása iránt.⁵³ Ezen kívül a tantestület úgy döntött, hogy az iskola „csekély belépődíjjal” soron kívüli tornaünnepélyt rendez, melynek bevételével a csapat utazásához járulnak hozzá.⁵⁴ A szükséges összeget sikerült előteremteni, így a csapat Debreczeni Lajos vezetésével, Salánki Ferenc igazgató-tanító és Nácsa Antal tanító kíséretével felutazhatott Budapestre és bemutathatta gyakorlatát.⁵⁵ A csapat elnevezése egyébként a szó szoros és átvitt értelmében egyaránt értelmezhető volt. A korabeli sajtótudósítás – valószínűleg Nemzeti Sport – nem is hagyta ki a lehetőséget, a csapatról megjelent képaláírása ugyanis a következő: „*Mezítlbas kis tornászok a világbajnokság tegnapi záróünnepélyén. A berettyóújfalui református elemi iskola növendékeinek nem tellett cipőre, és így mezítláb jöttek Budapestre.*”⁵⁶

Következő évben a jubileumi (a MOTESZ fennállásának 50. évfordulója), XIII. nemzeti tornaünnepély megrendezésének helyszíne Debrecen volt, s a „mezítlbasokat” erre az alkalomra is meghívták bemutatót tartani. Itt a csapat működéséért bronzplakettet, Debreceni Lajos pedig elismerő oklevelet kapott.⁵⁷ A csapat későbbi tevékenységére már nem találtam adatot, valószínűleg megszűnt. A megszűnés oka egyrészt az újítás igénye lehetett, másrészt az a körülmény, hogy a tagoknak állandóan cserélődniük kellett volna (az eredeti csapattagok kijárták az iskolát), és ez már túlnőtt az általános iskolai munka, illetve a felkészítő pedagógus teljesítőképességének határain. A csapat elérte, amit ezen a szinten elérhetett, többre pedig sem mód, sem igény nem volt ebben a környezetben.

Az ének- és testnevelés tantárgyak a szülők szemében nem tartoznak az úgynevezett „fontos” tárgyak közé (valljuk meg, sokszor még szakmabeliek szemében sem). Ugyanakkor ezek a tantárgyak azok, amelyek a kívülállók felé a leglátványosabbak – és szórakoztató formában – reprezentálhatják a tanulók és pedagógusok felkészültségét, „ügyességét”. Kolumbán Lajos már idézett rádióelőadásában megállapítja, hogy a nyilvános körzeti versenyek rendszere a legjobb módszer arra, hogy a szülők (sőt, helyi hatóságok) felé a pedagógus bizonyítsa az ének és testnevelés tantárgyak hasznos voltát. „*A magyar ember az iskolával szemben nem igényes. Nem kíván egyebet, hogy tanuljon a gyermeke írni, olvasni, számolni*” – írja Kolumbán, majd így folytatja: „*Nekünk azonban tovább kell néznünk az iskolai neveléssel ... A népiskolák minden tárgya egyformán fontos, kölcsönhatásai egymással megvannak és együtt formálják ki az egész embert. Nincsenek tehát első-, másod- és harmadrendű tárgyai. Meg kell tehát a népet nyernünk, hogy rokonszenvvel kísérje a tanítónak mindennemű, így tehát testnevelési munkáját is.*”⁵⁸ Korszerű, napjainkban is érvényes pedagógiai felfogás. A tanítói munka gyakorlatát, az iskola belső működését belülről ismerő személy persze tisztában volt vele, hogy a versenyek által mutatott kép nem teljes, bizonyos szempontból „kirakat”-kép. A már idézett Mezey Ferenc éppen a tornász-

⁵³ Presbitériumi jkv. 1934. ápr. 8.

⁵⁴ HBML VIII. 169/a

⁵⁵ Bihar, 1934. június 7. 3.

⁵⁶ Ld. 5. sz. kép

⁵⁷ Bihar, 1935. június 13. 2.

⁵⁸ Kolumbán i. m. 78.

világ bajnokságon bemutatókat tartó iskolás csapatok kapcsán így ír: „Kétségtelenül ugyanis, hogy az iskola rendszeres nevelőgyakorlati anyaga sokkal több értékű testi-lelki nevelő hatást biztosít, a fejlődő gyermek szervezetére, mint a nálunk meghonosodott tornaünnepélyek szokásos anyaga ... a készülődés közben tartott elég gyakori próbáknak nem volna szabad az iskola életében, tanulmányi rendjében semmi zavart okozni, mert az ilyen zavarok a fejletlen ítéletű gyermekekben kötelességmulasztásra vezethetnek. Ez pedig a testnevelés céljával, a test és lélek fegyelmezettségével éppen ellenkezőnek.”⁵⁹

Kétségtelen azonban, hogy a kitűzött legfontosabb célt a versenyek rendszere elérte, s ezt a bevezetése utáni első időszak „sikersorozata” bizonyítja. A szülők, a helyi szervek és a tanítók is érzékelhetően pozitív, jó kezdeményezésnek tartották, kedvelték ezeket a rendezvényeket, és ezért erőfeszítésekre is hajlandóak voltak. A háborús időszak a versenyek rendszerét megakasztotta, de hogy az alapelgondolás az igényeknek megfelelő, életképes volt, azt mutatja a tény, hogy az 50-es években járási sportversenyek címszó alatt gyakorlatilag ugyanaz a rendezvénysorozat könnyen újjáéleszthető volt. Igaz, a politika ekkor is erőteljesen ösztönözte a versenyek megszervezését, de már egészen más jellegű ideológiák alapján, mint a 20-as, 30-as években.

Irodalom

BODGÁL Ferenc

1959–61 Kolumbán Lajos. *A Néprajzi Múzeum Adattárának Értékesítője*, 35–38.

IVÁNKOVICS Kálmán:

1928 Testnevelési jog. *Testnevelés*, 1928. 7–8. sz. 549–550.

KOLUMBÁN Lajos

1933 A népiskolai testnevelés fontossága és ünnepélyekkel való népszerűsítése. *Testnevelés*, 1933. 1. sz. 76–81.

KÖVES Sándor

1938 Közoktatás In: Nadányi Zoltán (szerk.): *Bihar vármegye*. Budapest

MEZEY Ferenc

1933 A népiskolák évről évre bemutatójának anyaga és rendezésének irányelvei. *Testnevelés*, 1933. 3. sz.

1934 Tanulmányok a budapesti tornász világbajnokságok nyomán. *Testnevelés*, 1934. 1–6. sz.

PUKÁNSZKY Béla – NÉMETH András

1997 *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.

SZEKERCZÉS Pál

1986 A berettyóújfalui járás községeinek iskoláiról. In: *Óvónőképző és Tanítóképző Főiskolák Tudományos Közleményei*, 1986.

⁵⁹ Mezey 1934: 204.

Függelék

I. Az első körzeti versenyek központjai, részt vevő települések

- a) Berettyóújfalui körzet: – Bakonszeg
– Berettyószentmárton
– Berettyóújfalu
– Szentpéterszeg
- b) Biharnagybajomi körzet: – Báránd
– Biharnagybajom
– Bihartorda
– Nagyrábé
– Sáp
– Sárrétudvari
- c) Derecskei körzet: – Derecske
– Hajdúbagos
– Sáránd
- d) Furtai körzet: – Csökmő
– Furta
– Zsáka
- e) Komádi körzet: – Biharugra
– Komádi
– Körösnagyharsány
– Körösszegapáti
– Magyarhomorog
- f) Nagylétei körzet: – Kokad
– Monostorpályi
– Nagyléta
– Újléta
- h) Sarkadi körzet: – Mezőgyán
– Sarkad
– Sarkadkeresztúr

II. Az 1929-es berettyóújfalui énekversenyen szereplő csapatok formaruhái

- a) Berettyóújfalui református iskola:
 - lányok: fehér pettyes kék ruha
 - fiúk: fekete nadrág, fehér ing, fehér sapka
- b) Berettyóújfalui izraelita iskola:
 - lányok: fekete szoknya, blúz fekete nyakkendővel
 - fiúk: fekete nadrág, fehér ing, fekete nyakkendő, magyar címeres fekete sapka
- c) Bakonszegi református iskola:
 - lányok: kék pettyes ruha, fehér kötényel
 - fiúk: csizma, fehér ing
- d) Gáborjáni református iskola:
 - lányok: fehér pettyes piros ruha, ugyanolyan fejkendő és fehér kötény
 - fiúk: fekete csizma, fekete nadrág, nemzetiszín kokárdás fehér ing, piros sapka
- e) Szentpéterszegi református iskola:
 - lányok: fehér szoknya, piros pruszlik
- f) Váncsodi református iskola:
 - fiúk: fekete nadrág, kék ing sárga szegéllyel, kék sapka

III. A 1928-as versenyekre csapatot felkészítő tanítók névsora

<u>Név</u>	<u>Település, iskola</u>
Andráskó Elek	Nagyléta, görög katolikus
Bakóczy Imre	Zsáka, református
Bede Géza	Kismarja, református
Benedek Lajos	Nagykereké, református
Bihari Kálmán	Biharnagybajom, református
Czeplédy János	Sarkad, református
Császár Gyula	Furta, református
Debreczni Lajos	Berettyóújfalu, református
Dukay Ákos	Bihartorda, református
Egeressy Gyula	Derecske, református
Egeressy Gyuláné	Derecske, református
Fehér Margit	Derecske, református
Fekete Gyula	Nagyléta, református
Fodor Sándor	Komádi, református
Friedmann Valéria	Derecske, izraelita
Gecsey Kálmán	Komádi, református
Gecsey Margit	Komádi, református
Hadházy Sándor	Derecske, református
Jenes Sándor	Berettyószentmárton
Juhász Sámuel	Sarkad, református
Karakas András	Hencida, református
Kathó István	Szentpéterszeg, református
Kádár János	Biharnagybajom, református
Kiss Antal	Körösharsány, református
Komlóssy György	Monostorpályi, református
Kovács László	Báránd, református
Maklári Papp Ernő	Hajdúbagos, református
Mezey Lajos	Berettyóújfalu, református
Molnár Ferenc	Sáp, református
Nagy Ferenc	Újléta, községi
Nagy József	Derecske, református
Nagy József	Csökmő, református
Nagy Pál	Sarkad, római katolikus
Némethy Mária	Derecske, református
Oláh Kálmán	Sárrétudvari, református
Ökrös Sándor	Nagyrábé, református
Papp György	Körösszegapáti, görögkeleti
Papp Imre	Biharugra, református
Purzás János	Pocsaj, görög katolikus

Raffay Lajos	Báránd, református
Rácz János	Zsáka, görögkeleti
Rákos Imre	Derecske, római katolikus
Résch Pál	Körösszegapáti, állami
Rozsly Kálmán	Sarkad, római katolikus
Salánky Ferenc	Berettyóújfalu, református
Széchenyi Endre	Magyarhomorog, református
Szilágyi István	Nagyléta, református
Szondy Ferenc	Berettyóújfalu, római katolikus
Tóth Imre	Bakonszeg, református
Török Eszter	Komádi, református
Varga Árpád	Bihartorda, református
Veress János	Sáránd, református
Vékony Sándor	Esztár, református
Vida György	Sárrétudvari, református

Képmelléletek

A „mezítlábas tornászcsapat” a református elemei népiskola (jelenleg Toldi Miklós Református Általános Iskola) udvarán. Középen Debreczeni Lajos

A tornászcsapat készen a budapesti útra

A tornászcsapat bemutató gyakorlata a református elemi iskola udvarán

A tornászcsapat bemutató gyakorlata a református elemi iskola udvarán

Hazaérkezés a berettyóújfalui vasútállomásra. Előtérben dr. Szilágyi Lajos alispán, középen Debreczeni Lajos kántor-tanító, hátul Salánki Ferenc igazgató-tanító

A kísérő pedagógusok köszöntése hazaérkezéskor. Elöl Debreczeni Lajos kántor-tanító, mögötte Nácsa Antal tanító

A budapesti bemutatón készült újságkép

Róbert Siteri

*Ein patriotischer Liederstrauß und eine „barfüßige „ Turnmannschaft
(Beiträge zu der Geschichte von Lied-
und Gymnastikwettbewerben im Komitat Bihar)*

Die Studie mittelt Angaben über den bestimmten Bereich der Bildungsgeschichte vom Komitat Bihar: von den Lied- und Gymnastikveranstaltungen. Sie beschäftigt sich mit der Epoche der politischen Klima, die die Bedeutung des Sportunterrichts hervorhebt hat. Sie beschreibt die Beziehung der Lokalgemeinschaften zu der Veranstaltungsreihe. Ein eigenes Kapitel stellt die sogenannte „barfüßige“ Turnmannschaft und ihre Erfolge auch außer Berettyóújfaló vor.